



Необхідна складова режиму дня – водні процедури. Вода повинна бути помірної температури та викликати у дитини позитивні емоції. Руки та обличчя дитині вмивають кілька разів на день водою кімнатної температури. Деякі батьки намагаються активно загартовувати дитину і на першому році життя обливають її прохолодною водою. Ця процедура допустима до тієї межі, коли в дитини не виникає негативних емоцій.

На другому році життя в теплу пору року дитина повинна ходити босоніж, а в кімнаті може ходити завжди. Дітей не рекомендують тепло одягати, незначне переохолодження тільки тренує захисні сили організму, тоді як теплий одяг призводить до перегріву і може бути причиною серйозних захворювань. Під час прогулянок потрібно створювати позитивний спокійний настрій, недопускати, щоб дитина взимку тривалий час дихала через рот.

Шкоду дитячому організму приносить стурбованість та страх за здоров'я дитини, що проявляють деякі матері. При найменших ознаках хвороби дитину починають лікувати сильнодіючими ліками штучного походження і дитина втрачає імунітет, хвороби з кожним разом протікають все триваліше.

Таким чином, виховання обдарованої дитини – багатогранна, актуальна проблема, до розв'язання якої необхідно залучати вчених з тим, щоб ширше використовувати у навчально-виховному процесі результати їх пошуків та рекомендацій.

У подальшому плануємо дослідити питання виховання обдарованих дітей дошкільного віку в різних видах діяльності з врахуванням історичного досвіду народів світу.

Використані літературні джерела

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник [Текст] / С. У. Гончаренко.. – К: Либідь, 1997. – 376 с.

Bibliography

1. Honcharenko S. U. Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk [Tekst] / S. U. Honcharenko.. – K: Lybid, 1997. – 376 s.

Оксана Добровольська,

сmt. Козлів, Тернопільської обл., Україна

УДК 37.014.52

ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ НА ОСНОВІ ХРИСТІЯНСЬКИХ МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ

В статті раскрыты понятия духовной компетентности и христианских нравственных ценностей; проанализированы основные пути их формирования у школьников при изучении основ христианской этики. Рассмотрены теоретические аспекты проблемы компетентности учащихся и доказана необходимость формирования духовно-нравственной компетентности в структуре общеобразовательной школы.

Ключевые слова: компетентность, духовная компетентность, духовность, мораль, нравственное воспитание, христианские нравственные ценности, христианская этика.

The article deals with the concept of spiritual competence and Christian moral values; analyzes of the main ways of their formation of students learning the basics of Christian ethics. The author defines the theoretical aspects of the definition of competence of students and proves the need for formation of spiritual and moral competence in the structure of comprehensive school.

Key words: competence, spiritual competence, spirituality, morality, moral upbringing, Christian moral values, Christian ethics



Перед сучасними загальноосвітніми навчальними закладами постають завдання виховати особистість, здатну до життєтворчої діяльності. Така особистість зуміє правильно обрати власний шлях у житті, зважаючи на власні можливості; буде ставити перед собою завдання самовдосконалення та саморозвитку, що стане запорукою успіху в різних сферах діяльності. Сучасний світ пред'являє високі вимоги до діяльності людини, конкурентоспроможною може бути компетентна особистість, здатна знаходити правильні рішення у конкретних життєвих ситуаціях. Метою виховання учнів є формування морально-духовної життєво-компетентної особистості, яка успішно самореалізується в соціумі, як громадянин, сім'янин, професіонал.

Компетентність – це здатність застосовувати набуті знання, вміння та навички, способи діяльності, власний досвід у нестандартних ситуаціях з метою розв'язання певних життєво-важливих проблем. Компетентність є особистісним утворенням, що проявляється у процесі активних самостійних дій людини.

Елементи життєвої компетентності (знання, уміння та навички, життєвий досвід, фізичний потенціал, задатки та здібності, риси характеру, креативність та інтелект, духовність особистості) дозволяють дитині розв'язувати конкретні завдання та проблеми, що ставить перед нею життя. Життєву компетентність, як особистісну властивість людини, можна розвивати та вдосконалювати. Важливою складовою життєвої компетентності є духовна компетентність.

Духовна компетентність – це сукупність духовних здатностей людини, що обумовлюють її спроможність до самопізнання, самореалізації, самоконтролю та виражають її мораль (сукупність прийнятих нею моральних норм) та моральність (здатність до власного морального пошуку), спроможність формувати життєві принципи та цінності.

Поняття «духовність» широко вживається, але недостатньо розкрито у філософській, психологічній та педагогічній літературі. Важливим підґрунтям для новітніх досліджень проблем духовності слугувала традиція, що склалася в українській філософії та українській духовній культурі. У «філософії серця» Г. Сковороди, П. Куліша, І. Франка, П. Юркевича, є «ідея серця», як такого центру внутрішнього світу людини, що визначає індивідуальність. Кожний дослідник намагається охарактеризувати феномен духовності, виходячи з власного бачення та розуміння. Для одних – це цілісність психічної діяльності людини (М. Коган), інші пов'язують духовність із світом людських емоцій та відчуттів (Ю. Буртін, В. Ксенофонов), ототожнюють з творенням цінностей (Г. Парсонс) чи людської свідомості (В. Федотова, В. Кемеров) тощо [2].

Духовність є формою буття індивідуальності як результат самоорганізації особистості, виходу вищих ціннісних інстанцій власного конститування, формування менталітету. Це – результат досягнення того, що не здійснюється самоплинним природним шляхом, а є наслідком самозадоволення людиною власних внутрішніх потреб.

Необхідно зазначити, що сьогодні педагогіка і психологія не дали, чіткого поняття терміну «духовність». Виділяються такі чотири варіанти тлумачення цього терміну:

1) духовність – це інтелектуальність (ототожнюється з пізнавально-інтелектуальною активністю людини);

2) духовність – це творчість;

3) духовність – це емоційна чутливість, людяність, щирість;

4) духовність – це релігійність та відданість Богу (у вузькому розумінні).

Вищезначені уявлення характеризуються певною однобічністю трактування. На нашу думку, духовність – це прагнення та здатність людини до цілеспрямованого пізнання Істини, Добра, Краси, Любові та ствердження у життєдіяльності загальнолюдських цінностей, усвідомлення єдності зі Всесвітом.

У сучасному науково-педагогічному світі виділяється тенденція трактування духовної компетентності, що пов'язує її з вихованням людини на принципах християнської моралі. Тобто, шлях її формування здійснюється через впровадження ідеї християнської любові та етики. Особистісний підхід до духовного світу дитини, виховання в неї християнської моралі



проголошували Я. Коменський, І. Песталоцці, Г. Ващенко, К. Ушинський. Зокрема, Г. Ващенко вважав, що виховний ідеал має дві складові: патріотизм та духовність [4]. М. Монтесорі стверджувала, що: «Вихователь має ставитися з релігійною пошаною до життя і через це обережно, та від щирого серця стежити за розвитком дитини» [6]. С. Русова пропонувала «Закон Божий» запроваджувати, як навчальний предмет у ЗНЗ, тому що він мав, на її думку, повернути учнів до загальнолюдських цінностей [6].

Незважаючи на наявність наукових доробок, присвячених проблемі формуванню духовної компетентності особистості, залишаються питань щодо знаходження ефективних шляхів її формування у сучасних освітніх умовах. Виходячи з вищесказаного, мета нашої статті полягає у теоретичному обґрунтуванні понять духовної компетентності, християнських моральних цінностей та висвітленні шляхів їх формування в учнів загальноосвітнього навчального закладу на заняттях з християнської етики.

Спробуємо сконструювати еталонний психологічний портрет духовно та морально компетентної особистості, якій притаманна система духовних цінностей або ціннісних орієнтацій, що детермінують, мотивують поведінку людини та виступають у проявах активності, що містять ознаки вчинковості.

Духовно довершена особистість – це людина, для якої важливою цінністю є людське життя, як можливість творити добро, що пов'язано з необхідністю подолання зла, несправедливості, нікчемних устремлень, а завдяки цьому і навколишніх життєвих реаліях. Прагнення до гармонії почуттів, потреба у самовдосконаленні, необхідність жити у вимірах душі, відчуженість від надмірних турбот про матеріальні блага (гроші, кар'єра, слава тощо нікчемні буденні «цінності», що можуть перетворитися у джерело заздрощів, озлобленості та інших проявів, що знищують в людині людське і роблять її нещасливою) – це та подібні моменти дозволяють людині розвивати в собі здатність не тільки бачити, відчувати велич людини, як носія духовності, але й активно творити величне у щоденному житті та у взаєминах з навколишніми.

Можна сформулювати наступні ознаки поведінки та діяльності людини, за якими можна вважати особистість як носія духовності. Представимо коротко деякі ознаки:

- превалювання у людини піднесених, життєствердних настроїв, завдяки багатогранності системи моральних ціннісних орієнтацій;
- віра у вищу ідею, Бога-творця, велич душі людської, того, що сотворила людина упродовж життя;
- звільнення від егоцентричних тенденцій, потреба та здатність слухати й чути іншого, толерантність, готовність безкорисливо допомагати іншим, добродійність;
- стійкі патріотичні почуття та громадянський обов'язок;
- переконаність у високій цінності сімейних, родинних відношень, батьківської та синівської поваги, любові, турботи, допомоги;
- негативна оцінка прагнень до надмірного матеріального збагачення будь-якою ціною, користолубства.

Для більшості людей християнські моральні цінності не стали духовними домінантами. Духовність падає, а це призводить до відчуження дітей та молоді від моралі, спонукає їх до власних пошуків самореалізації, частіше в субкультурі та до заперечення духовності й моральності, як суспільно та особистісно значущих феноменів [7]. Тому особливої актуальності набуває питання про формування духовного світу дітей та молоді в структурі загальноосвітнього навчального закладу, зокрема, на заняттях основ християнської етики.

Дослідження духовності особистості у психології передбачає вибір одиниці виміру цього феномена. Такою одиницею можуть слугувати ціннісні орієнтації, що безпосередньо чи опосередковано пов'язані з моральністю. Мораль, внутрішні моральні інстанції особистості виступають тим еталоном, за допомогою якого можна визначити наявність та рівень розвиненості духовності у людини. Чим тісніше пов'язаний зміст ціннісних орієнтацій з моральністю,



чим вагоміше в них виявляється зв'язок з категорією добра, тим вищим може бути рівень духовності і, навпаки, відсутність такого зв'язку – свідчення бездуховності.

На основі яких цінностей можна сформувати духовно компетентну особистість? Визначимося з поняттям «цінність». Зі словникових та авторських визначень категорій «цінність», вважаємо за необхідне виокремити такі: цінність – це, за словами О. Сухомлинської, утворення, що містить почуття людей, спрямовані на ідеал, ідеальне, те, до чого вони прагнуть. Цінності означають позитивну або негативну значущість будь-якого об'єкта, нормативний, оцінний бік явищ [9].

В основу змісту духовно компетентного виховання покладено загальнолюдські морально-духовні цінності. Загальнолюдські моральні цінності – це набуті попередніми поколіннями, незалежно від расової, національної чи релігійної належності, морально-духовні надбання, що визначають основу поведінки та життєдіяльності окремої людини або певних спільнот [2]. Серед християнських моральних цінностей загальнолюдської значущості розрізняємо:

- головні людські цінності, що визначають етичні цінності (життя, істина, добро, свобода);
- чесноти (справедливість, сміливість, правдивість, щирість, любов до ближнього, вірність, довіра, скромність, відданість);
- більш часткові моральні цінності (здатність ділитися з іншими власними духовними надбаннями; любов, спрямована на ідеалізовану цінність іншої особистості).

Виходячи з цієї ієрархії цінностей, моральні християнські цінності та установки мають абсолютний характер, значущість та виступають основними категоріями духовності. Такі нормативні цінності, як добро і зло, справедливість, любов, прекрасне і потворне, людські ідеали, норми, містяться в основі вчинків, діяльності людини, мають моральну значущість та впливають на загальне суспільне життя.

Мета педагогічного впливу полягає у прилученні дитини до цих християнських цінностей. «Те, чим людина, може та має бути, виражено у Божественному вченні, а вихованню залишаються лише вічні істини християнства» [3]. Ці слова К. Ушинського вказують, що у вихованні людини перевага надається вивченню духовно-моральних цінностей, що містяться в християнстві. Що це за цінності, яка їх значущість та роль? Чому такі цінності називаємо моральними? Що ж таке мораль? Слово «мораль» походить від латинського «moralis» – етичний. Мораль є складним явищем. Вона є однією з форм суспільної свідомості, що виконує функцію регулювання поведінки людей у суспільному житті.

Перед сучасними ЗНЗ стоїть завдання – виховати духовність, сформувати в учнів норми християнської моралі та моральні цінності. Мета формування духовної компетентності особистості – це виховання у дітей та молоді інтелектуально-моральних інтересів і запитів, ціннісних поглядів, орієнтацій та переконань; формування моральної спрямованості її психічної діяльності, моральності потягів, інтересів, поглядів, думок, переконань. Ця мета конкретизується через систему таких завдань:

- формування у дітей та молоді моральної свідомості шляхом організації моральних відношень дітей за допомогою застосування їх у стихійну або спеціально організовану діяльність;
- формування в учнів ставлення до християнських цінностей, як до основи розвитку суспільно значущих рис та якостей особистості;
- формування у дітей розуміння сутнісних питань про сенс і мету життя людини та особистісного відношення до них;
- розвиток в учнів чеснот та позитивних моральних якостей, спонукання їх до самодосконалення.

Необхідно наголосити на тому, що однією з визначальних характеристик духовності є її дієвість, конструктивно-перетворювальна сила ціннісних орієнтацій, як одиниці виміру духовності. Без такої дієвості, реального впливу на діяльність та поведінку людини можна говорити тільки про певний рівень обізнаності людини зі системою духовних цінностей.



Краще формувати духовну компетентність особистості учнів на заняттях основ християнської етики. Важливою обставиною, що характеризує християнську етику, є і залишається духовно, морально, естетично значущою для українського народу [6]. Ця обставина визначає необхідність її вивчення у наш прагматичний час.

Курс «Основи християнської етики» є дисципліною християнсько-світоглядного, культурного та освітньо-виховного спрямування, що вибудовується як фундамент буттєвих цінностей сучасної людини [3]. Метою і завданням такого курсу, за М. Стельмаховичем, є формування особи учня на засадах християнської моралі, плекання духовності, доброти, людяності, милосердя, чесноті, працьовитості, виховання духовно багаті особистості, яка усвідомила відповідальність перед Богом та Україною [8]. На відміну від світської, християнська педагогіка провідною метою виховання й освіти визнає не розвиток фізичної та не психічні сторони життя дитини, а духовну сторону, залежно від її віку. Не моральний, наголошує В. Зеньковський, а релігійно-духовний процес зростання утворюють істину та кінцеву мету виховного впливу на дітей [5].

Заняття християнської етики, за природою та багатогранністю, дає широке поле для діяльності та використання можливих методів та технологій з єдиною метою – формувати духовну компетентність учнів.

У початковій школі основний метод навчання – рольова гра, оскільки вона найближча психічному світосприйнятті дитини. Для формування духовного світогляду та формування добрих почуттів на таких заняттях використовуються наступні методи та прийоми: читання Святого Письма, малювання, розгадування кросвордів, ребусів, логічних завдань, вивчення віршів, притч, духовної поезії, читання повчальних оповідань та казок тощо. При підготовці до занять необхідно враховувати релігійні свята, народні звичаї та обряди. Духовний розвиток особистості забезпечується поєднанням евристичної бесіди з поезією, співом, аналізом біблійних оповідань та власним життєвим досвідом учнів. Учні полюбляють співати, малювати, робити аплікації, витинанки, виконувати руханки, розгадувати ребуси, загадки, логічні завдання, вікторини, зашифровані завдання, розповідати історії про себе та свою родину. Живе слово було та залишається дієвим засобом впливу на дитячу душу. Немаловажною є особистість вчителя, який має завоювати дитячу довіру, подати добрий приклад та пам'ятати, що в його руках чисте дитяче серце.

У середніх класах головний акцент здійснюється на вивченні моральних цінностей Старого Заповіту (5 кл.), настанов притч Христових (6 кл.), пізнання особи Ісуса Христа Спасителя, як ідеалу для наслідування (7 кл.) і завершується узагальненням універсального морального закону людства – Божих Заповідей (8 кл.).

При викладанні цих тем серед використаних методів необхідно виділити евристичну бесіду, поглиблений аналіз Святого Письма, розповідь, пояснення на основі морально-етичного твору, виконання різних катехитичних вправ, написання творів-роздумів, створення та аналіз проблемних ситуацій, роботу в парах та групах, читання в ролях, дидактичні ігри, метод порівняння або аналогії, читання духовної поезії, вікторини, змагання, роботу з підручником тощо. Центральним моментом кожного заняття є звернення до Святого Письма, адже Боже Слово, підкріплено здібностями вчителя є впливовішим аргументом та поштовхом до вдосконалення. Обов'язковим у підсумку заняття є виведення морального висновку, що виконують учні та записують у зошит. Учитель може вважати виконаною мету заняття, якщо учень моральний висновок зробить власним моральним принципом і буде керуватися ним у житті, бо визначальною є практична реалізація набутих духовних компетентностей. Кожна дитина не лише зобов'язана знати, як вчинити правильно, але повинна дотримуватися їх під час перебування у ЗНЗ, вдома, соціумі.

У 9 класі учні поглиблюють знання про людину, її чесноти та цілі, а в 10 класі пізнають етику подружнього життя та основні сімейні цінності. 11 клас відведено на вивчення християнського світогляду та моралі в світлі блаженств Христових та ролі молитви у житті людини. У цих класах зосереджена увага на словесних методах навчання: розповідь, бесіда, лекція,



дискусія, круглий стіл, створення проектів, написання, рефератів, есе, складання молитви тощо. Обов'язково враховується думка кожного учня, кожен навчається грамотно аргументувати власну точку зору, дискутувати, відстоювати позицію та поважати чужу думку. Кожний має зробити певний позитивний висновок, що став би принципом життя. Необхідно вчитися на біблійних історіях, євангельських сюжетах, історіях з життя святих, подіях української історії, сучасності, випадках із життя дітей. Через систему продуманих та чітко сформульованих питань можна відкрити учням логіку проблеми, змусити їх мислити, бути уважними та здійснювати правильні моральні висновки. У процесі формування духовності на основі християнських моральних цінностей О. Сухомлинська радить використовувати настанови, нагадування, попередження, переконання, поради, прохання, похвалу (схвалення), оцінювання, погрози, покарання як безпосередні виховні впливи та спонуки [9].

Для посилення пізнавальної мотивації при вивченні основ християнської етики, розвитку пізнавальних інтересів учнів здійснюється особистісно орієнтований підхід у навчанні шляхом впровадження активних та інтерактивних технологій (ситуаційно-рольові ігри, соціограми, пісні-руханки, метод аналізу соціальних ситуацій з морально-етичним характером, ігри-драматизації, робота в групах, парах, мозковий штурм, тренінги тощо), що дають дітям можливість предметно, безпосередньо та емоційно бути в ситуації морального вибору.

Також особливої значущості мають емоції, адже вони містяться у почуттєвій сфері, проходять через психіку людини та від неї залежить сприймання або відмова від цінностей. Забезпечити духовне життя дітей можна у творчій діяльності, використовуючи власні емоційні, інтелектуальні та фізичні сили.

Особливе місце також посідають форми й методи, що залучають дітей до художньо-музичного, мистецького світу християнських цінностей, де поєднуються традиційні методи з художньою діяльністю дітей – живописом, ліпленням, декоративно-прикладним мистецтвом, музикуванням, драматизацією тощо. Одним з напрямів залучення дітей до християнських цінностей може бути краєзнавча та екскурсійно-пошукова діяльність, що знайомить дітей з досвідом та традиціями адаптації християнських моральних цінностей, культурою рідного краю.

Заняття християнської етики мають освітньо-виховний характер, підкріплені прикладами, на які багата наша історія, література та культура. Як показує життєвий досвід, такий соціокультурний підхід у духовному вихованні стає внутрішнім переконанням, спонукає до відповідних вчинків, дій, сприяє розвитку у дітей мислення, зв'язного мовлення, пам'яті, інтересу до знань, естетичних смаків, творчих здібностей, вироблення правильних уявлень про світ, взаємозв'язок у цьому світі, формування у дітей високих духовних якостей.

Таким чином, використання християнських моральних цінностей на заняттях християнської етики сприяє вихованню в дітей та молоді високих інтелектуально-моральних інтересів і запитів, ціннісних поглядів, орієнтацій та переконань; допомагає створити дієві умови розвитку моральної активності дитини; стимулює формування моральної спрямованості психічної діяльності, моральності потягів, інтересів, поглядів, думок, переконань учнів. Тобто, є важливим засобом формування духовно та морально компетентної особистості. У цьому процесі необхідно орієнтуватись не на швидку віддачу, а на результати, що не відразу помітні, але обов'язково будуть. Це і є найкраща мета для вчителя. Для її досягнення необхідно працювати так, як нас учив Ісус Христос, кажучи: «Будьте досконалі, як Отець Ваш Небесний досконалий». Ці слова є девізом для кожного вчителя основ християнської етики.

Використані літературні джерела

1. *Амонашвили Ш. А.* Истина школы [Текст] / Ш. А. Амонашвили. – К. : СПД А. М. Богданова, 2005. – 72 с.
2. *Бех І.* Моральний розвиток особистості [Текст] / І. Бех // Рідна школа. – 2004. – № 1. – С. 16 – 19.
3. *Бендик М.* Християнська етика [Текст] / М. Бендик, І. Гнатів, О. Огірко. – Львів, 1997.
4. *Ващенко Г.* Виховний ідеал [Текст] / Г. Ващенко. – Полтава : Полтавський вісник, 1994.



5. *Зеньковський В.* Проблеми виховання в світлі християнської антропології [Текст] / В. Зеньковський. – М., 1993.
6. *Калашнік А.* Загальні методи вивчення предмета «Християнська етика» [Текст] / А. Калашнік. – Львів : ЛОІППО, 2003. – 192 с.
7. *Приліпко В.* Виховання духовності учнів [Текст] / В. Приліпко, Н. Коваленко // Директор школи. – 2012. – № 1. – С. 51 – 55.
8. *Стельмахович М.* Народне дитинство [Текст] / М. Стельмахович. – К., 1991.
9. *Сухомлинська О. В.* Концептуальні засади формування духовності особистості на основі християнських моральних цінностей [Текст] / О. В. Стельмахович // Шлях освіти – 2002 – № 4. – С. 13 – 18.

Bibliography

1. *Amonashvyly Sh. A.* Ystyna shkoly [Tekst] / Sh. A. Amonashvyly. – K. : SPD A. M. Bohdanova, 2005. – 72 s.
2. *Bekh I.* Moralnyi rozvytok osobystosti [Tekst] / I. Bekh // Ridna shkola. – 2004. – № 1. – S. 16 – 19.
3. *Bendyk M.* Khrystyianska etyka [Tekst] / M. Bendyk, I. Hnativ, O. Ohirko. – Lviv, 1997.
4. *Vashchenko H.* Vykhovnyi ideal [Tekst] / H. Vashchenko. – Poltava : Poltavskiy visnyk, 1994.
5. *Zenkovskyi V.* Problemy vospytanyia v svete khrystyianskoi antropolohy [Tekst] / V. Zenkovskiy. – M., 1993.
6. *Kalashnik A.* Zahalni metody vyvchennia predmeta «Khrystyianska etyka» [Tekst] / A. Kalashnik. – Lviv : LOIPPO, 2003. – 192 s.
7. *Prylipko V.* Vykhovannia dukhovnosti uchniv [Tekst] / V. Prylipko, N. Kovalenko // Dyrektor shkoly. – 2012. – № 1. – S. 51 – 55.
8. *Stelmakhovych M.* Narodne dytynstvo [Tekst] / M. Stelmakhovych. – K., 1991.
9. *Sukhomlynka O. V.* Kontseptualni zasady formuvannia dukhovnosti osobystosti na osnovi khrystyianskykh moralnykh tsinnosti [Tekst] / O. V. Stelmakhovych // Shliakh osvity – 2002 – № 4. – S. 13 – 18.